

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343.126.4

Острогляд Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Дослідження присвячено понятійному апарату кримінально-правової політики України. Визначається сучасне розуміння суб'єкта кримінально-правової політики України. Проводиться аналіз різних підходів до класифікації суб'єктів кримінально-правової політики. Розмежовуються поняття «суб'єкт» та «учасник» кримінально-правової політики України.

Ключові слова: політика, суб'єкт, учасник, кримінально-правова політика, суб'єкт кримінально-правової політики.

Постановка проблеми. Ефективна протидія злочинності в сучасних умовах неможлива без дієвого законодавства, що будується на наукових дослідженнях та розрахунках з врахуванням потреб практики, а також чіткого визначення прав і обов'язків суб'єктів такої протидії.

Одним з напрямків сучасних наукових досліджень, що безпосередньо пов'язаний з протидією злочинності є кримінально-правова політика, оскільки саме ця частина внутрішньої політики держави є основоположною складовою державної політики протидії злочинності.

Проте одразу слід відмітити, що понятійний апарат, який стосується кримінально-правової політики, навряд чи можна визнати сформованим. А це в свою чергу призводить до різного розуміння одних і тих же понять, їх підміни, що негативно відображається на поступу в наукових дослідженнях, формуванні та реалізації кримінально-правової політики.

Кримінально-правова політика не може бути сформована та реалізована без її суб'єктів, оскільки саме їх діяльність і визначає її зміст. Можна також сказати, що від ефективності діяльності суб'єктів кримінально-правової політики напряму залежить стан протидії злочинності.

На даний час в визначенні та розумінні суб'єктів кримінально-правової політики дискусійними залишаються наступні аспекти: хто виступає суб'єктом кримінально-правової політики; розмежування понять «суб'єкт» та «учасник» кримінально-правової політики; що виступає критерієм для формування системи суб'єктів кримінально-правової

політики – форми її реалізації чи рівнева (площинна) диференціація, функціональна направленість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розуміння суб'єктів кримінально-правової політики в тій чи іншій мірі досліджувалося в працях таких науковців, як: М. А. Жуманіязова, Г. Ю. Леснікова, Н. А. Лопашенко, К. М. Осмоналієва, П. Л. Фріса та ін. Проте зазначені дослідження, з різних причин (приналежність до науковців Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Киргизстан), не зачіпали термінологічного визначення поняття «суб'єкт кримінально-правової політики України», або визначали його на підставі одного з наявних критеріїв, що не могло в повній мірі визначити його направленість та відмежувати від поняття «учасник кримінально-правової політики».

Постановка завдання. Метою даної роботи є виявлення суперечностей в підходах до сучасного розуміння поняття «суб'єкт кримінально-правової політики», а також подальше формулювання розуміння того, що мало б складати дане поняття на підставі різних критеріїв для забезпечення єдності наукових досліджень, а також розмежування понять «суб'єкт кримінально-правової політики» та «учасник кримінально-правової політики».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб визначити поняття «суб'єкт кримінально-правової політики» потрібно визначитися зі змістовним наповненням терміну «суб'єкт» та одразу відмежувати його від терміну «учасник». Великий тлумачний словник сучасної української мови вказує, що суб'єкт це: – істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; – особа, група осіб, організація і т. ін., яким належить активна роль в певному процесі, акті; особа чи організація як носій певних прав та обов'язків та ін. [1, с. 1408]. Учасником же є той хто бере чи брав участь у чому-небудь; той хто входить до складу якої-небудь організації, об'єднання і т. ін. [1, с. 1522].

У відношенні до кримінально-правової політики суб'єктом можна назвати особу, групу осіб, організацію яким належить активна цілеспрямована роль в процесі формування чи (та) реалізації кримінально-правової політики, які мають визначені права і обов'язки і коли така роль складає частину їх основної діяльності. Учасником же кримінально-правової політики є той хто бере участь в процесі формування чи реалізації кримінально-правової політики поряд з іншими основними обов'язками.

У формуванні системи суб'єктів кримінально-правової політики спостерігається різноманітність підходів.

Зокрема, М. А. Жуманіязов, характеризуючи кримінальну політику Республіки Казахстан, зазначає, що суб'єкти кримінальної (в даному розумінні близько до кримінально-правової – *О.О.*) політики – це коло учасників державної, політико-правової діяльності, які перш за все діють в формі і рамках закону, що визначає їх безпосередню участь в розробці і реалізації задач кримінальної політики на відповідному рівні. Суб'єктами реалізації кримінальної політики є посадові особи, державні органи, що здійснюють свою діяльність в рамках закону і реалізують кримінальну політику в формі правотворчості і правозастосування на відповідному рівні [2, с. 124].

Слід вказати, що М. А. Жуманіязов в формуванні системи суб'єктів кримінально-правової політики визначальним вважає саме її рівні (рівні формування: концептуальний, законодавчий, нормативний, управлінський, правозастосовчий та рівні реалізації: загальнодержавний, регіональний, місцевий). Систему суб'єктів кримінально-правової політик на його думку складають:

- суб'єкти, що визначають напрямки розвитку політики і керують її реалізацією в масштабах країни (президент, уряд, парламент);
- суб'єкти, що розробляють теоретичні та доктринальні положення (науково-дослідні та освітні установи);
- суб'єкти, що реалізують політику на правотворчому та правозастосовному рівнях (судова система, прокуратура, органи внутрішніх справ та ін.) [2, с. 127-141].

К. М. Осмоналієв, характеризуючи кримінальну (в даному розумінні близько до кримінально-правової – *О.О.*) політику Киргизстану, вказує, що під системою суб'єктів кримінальної політики розуміється сукупність учасників кримінально-політичної діяльності, які в тій чи іншій формі і в рамках, встановлених законом, розробляють чи беруть участь в розробці кримінального і суміжного з ним законодавства, приймають чи застосовують його, а також здійснюють функції попередження злочинності [5, с. 136-137]. Таким чином, як відзначає автор, в систему суб'єктів кримінальної політики входить множинність різних за своєю структурою і виконуваним завданням і функціям державних органів. Їх об'єднує те, що вони приймають участь в розробці і реалізації завдань кримінальної політики, а відмінність полягає в характері виконуваних завдань і функцій, в приналежності до конкретного рівня державного чи муніципального управління. В побудові системи суб'єктів К. М. Осмоналієв визначальним вважає функціональний критерій, згідно якого подає наступний поділ:

- суб'єкти формування кримінальної політики (парламент, президент, уряд);
- суб'єкти реалізації кримінальної політики (система правоохоронних та окремих контрольних органів) [5, с. 137-138].

Г. Ю. Лесніков вважає, що не варто включати в систему суб'єктів кримінальної політики всі існуючі правоохоронні органи, оскільки вони самі себе такими в більшості не ототожнюють, вважаючи кримінальну політику діяльністю вищих органів державної влади. Під суб'єктами кримінальної політики Г. Ю. Лесніков пропонує розуміти державні органи і їх посадових осіб, що беруть участь в розробці і реалізації програм боротьби зі злочинністю, ресоціалізації злочинців. Суб'єктів він поділяє – за функціональною ознакою на:

- 1) органи кримінальної юстиції (прокуратура, органи внутрішніх справ і т. д.) та
  - 2) інші органи державної влади (президент, органи законодавчої, виконавчої влади і т.д.);
- а також за змістом діяльності по боротьбі зі злочинністю на:
- 1) суб'єкти, що керують кримінальною політикою на директивно-політичному рівні (президент, голова уряду, керівники адміністративних суб'єктів);
  - 2) суб'єкти, що забезпечують політику на законодавчому рівні (законодавчі органи, їх депутати);
  - 3) суб'єкти управління кримінальною політикою (міністри і інші керівники державних, в першу чергу правоохоронних, органів);
  - 4) суб'єкти інформаційно-аналітичного, методичного та ресурсного забезпечення (керівники відповідних служб державних, в першу чергу правоохоронних, органів);
  - 5) суб'єкти, які безпосередньо реалізують кримінально-правові заходи боротьби зі злочинністю (слідчі, дізнавачі, керівники цих підрозділів, прокурори, судді);
  - 6) суб'єкти, які формують середовище функціонування кримінальної політики (працівники правоохоронних органів, що займаються правовим вихованням, ЗМІ);
  - 7) неспеціалізовані суб'єкти, які сприяють реалізації кримінальної політики (органи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, приватні охоронні підприємства і

детективні служби) [3, с. 153-154].

У ґрунтовному виданні «Правова доктрина України (у 5 томах). Том 5 – Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку» для виділення суб'єктів кримінально-правової політики користуються рівневою диференціацією і таким чином до суб'єктів відносять: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховний Суд України. При цьому зазначається, що суб'єктами кримінально-правової політики визнаються лише ті державні інституції, які формують кримінально-правову політику. Учасниками ж кримінально-правової політики виступають: суди загальної юрисдикції; правоохоронні органи (прокуратура, МВС, СБУ, органи податкової міліції, органи Державної кримінально-виконавчої служби та ін.); громадяни (як при додержанні ними кримінально-правових приписів, так і в разі притягнення їх до кримінальної відповідальності за порушення норм КК України). Учасники кримінально-правової політики на відміну від суб'єктів не формують кримінально-правову політику, а лише діють у сфері кримінально-правової охорони та регулювання [6, с. 62-63].

Аналізуючи всі наведені підходи, слід підкреслити, що незважаючи на те, що кожен з них має як позитивні так і дискусійні моменти, найбільш вдалим критерієм для визначення системи суб'єктів кримінально-правової політики є врахування форм її реалізації, оскільки функціональна приналежність не є визначальною (державні органи можуть мати і інші функції, що можуть вважатися основними) а рівнева диференціація не дозволяє розмежувати поняття суб'єкт та учасник. Основи такої класифікації закладено Н. А. Лопашенко [4, с. 52], яка поділяє суб'єктів кримінально-правової політики наступним чином:

- на рівні правотворчості – законодавчі органи (вказуючи, що у відношенні до РФ це лише Дума РФ);
- на рівні правозастосування – правоохоронні та судові (в переважній більшості випадків) органи.

Висновки. У відношенні до України система суб'єктів кримінально-правової політики виглядатиме наступним чином:

- суб'єкти, що реалізують кримінально-правову політику у формі правотворчості (Верховна Рада України, Президент України та ін.). Іншими словами це ті суб'єкти, які формують кримінально-правову політику та її джерела (дет. див. Острогляд О. В. Сучасне розуміння джерел кримінально-правової політики України // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ : РВВ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2012. – Вип. 6. – С. 58-63; Острогляд О. В. Правотворчість як форма реалізації кримінально-правової політики // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (в авторській редакції), (Донецьк 15 березня 2014). – Донецьк: ООО «Цифр.тип.», 2014. – С. 207-209);

- суб'єкти, що реалізують кримінально-правову політику у формі правозастосування (правоохоронні та судові органи).

Слід також відзначити, що система суб'єктів кримінально-правової політики є динамічним явищем (тобто можливе доповнення новими суб'єктами чи виключення існуючих), що залежить від розвитку кримінально-правової політики України.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Жуманиязов М. А. Сущность уголовной политики Республики Казахстан: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08: / М. А. Жуманиязов. – Москва, 2006. – 218 с.
3. Лесников Г. Ю. Уголовная политика современной России (методологические, правовые и организационные основы): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Г. Ю. Лесников. – Москва, 2005. – 350 с.
4. Лопашенко Н. А. Уголовная политика / Н. А. Лопашенко. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 608 с.
5. Осмоналиев К. М. Уголовная политика современного Кыргызстана: становление и развитие: диссертация ... доктора юридических наук: 12.00.08 / К. М. Осмоналиев. – Москва, 2005. – 333 с.
6. Правова доктрина України (у 5 томах). Том 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – 1240 с.

Острогляд А. В. Субъекты уголовно-правовой политики: понятие и общая характеристика

Исследование посвящено понятийному аппарату уголовно-правовой политики Украины. Определяется современное понимание субъекта уголовно-правовой политики Украины. Проводится анализ разных подходов к классификации субъектов уголовно-правовой политики. Размежевываются понятие «субъект» и «участник» уголовно-правовой политики Украины.

Ключевые слова: *политика, субъект, участник, уголовно-правовая политика, субъект уголовно-правовой политики.*

Ostroglyad A. V. Subjects of criminal legal policy: concept and general description

Research is sanctified to the concept vehicle of criminal legal policy of Ukraine. The modern understanding of subject of criminal legal policy of Ukraine is determined. The analysis of the different going is conducted near classification of subjects of criminal legal policy. Divided concept «subject» and «participant» of criminal legal policy of Ukraine.

Key words: *policy, subject, participant, criminal legal policy, subject of criminal legal policy.*

